

พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว*

THE DYNAMICS OF USE AND CONSTRUCTION OF THE SANEHANUSORN ROAD AREA FOR TOURISM

สุพร ภัทรอนวงศ์, ธนภัทร เต็มรัตนกุล*, พรพันธ์ เขมคุณาศัย, พรไทย ศิริสาธิตกิจ

Suporn Pattara-anuwong, Tanapat Temrattanakul*, Pornpan Khemakunasai, Pornthai Sirisathitkit

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, Thailand

*Corresponding author E-mail: tanapat@tsu.ac.th

*Tel: 091-845-9109

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร การสังเกตภาคสนาม และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 30 คน ซึ่งมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับพื้นที่ไม่น้อยกว่า 5 ปี ร่วมกับการเลือกแบบลูกโซ่ ครอบคลุมผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการ ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และการวิเคราะห์เชิงตีความ ภายใต้กรอบแนวคิดการผลิตพื้นที่ของ Henri Lefebvre พร้อมตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า ผลการวิจัยพบว่า พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์สามารถจำแนกเป็น 3 ช่วงสำคัญ ได้แก่ 1) ยุคสร้างเมือง (ก่อน พ.ศ. 2515) พื้นที่ก่อรูปจากวิถีชีวิต การสัญจร การค้าขาย และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คน จนเกิดเป็นพื้นที่ใช้สอยในชีวิตประจำวัน 2) ยุคบันเทิง (พ.ศ. 2515 - 2540) พื้นที่ถูกกำหนดผ่านนโยบายการพัฒนาเมือง การวางผังเมือง และการลงทุนของภาครัฐและภาคเอกชน ส่งผลให้ย่านดังกล่าวกลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ ธุรกิจบริการ และการท่องเที่ยวของเมืองหาดใหญ่ และ 3) ยุคถนนคนเดิน (พ.ศ. 2541 - 2568) พื้นที่ได้รับการสร้างความหมายใหม่ผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและกิจกรรมสร้างสรรค์ การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ข้อค้นพบสะท้อนว่า พื้นที่เมืองมิได้เป็นเพียงโครงสร้างทางกายภาพ แต่เป็นผลผลิตจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจ ชุมชน และนักท่องเที่ยว ที่ร่วมกันต่อรองความหมาย ปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้พื้นที่ และสร้างอัตลักษณ์ใหม่บนฐานทุนทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับบริบทเมืองชายแดน

คำสำคัญ: พลวัต, การใช้และการประกอบสร้างพื้นที่, ถนนเสน่หานุสรณ์, การท่องเที่ยว

Abstract

This research aimed to analyze the dynamics of spatial use and the production of space for tourism in the Sanehanusorn Road area, Hat Yai District, Songkhla Province. A qualitative research methodology was employed. Data were collected through document analysis, field observation, and in-depth interviews with 30 key informants who had at least five years of experience related to the area. The informants were selected using snowball sampling and included representatives from government agencies, business operators, community leaders, and local residents. The data were analyzed using content analysis and interpretive analysis within the framework of Henri Lefebvre's theory of the production of space. Data credibility was ensured through triangulation. The findings revealed that the dynamics of spatial use and the production of space in the Sanehanusorn Road area could be classified into three significant periods: 1) The Railway-Led Urban Formation Era (before 1972), during which the area was shaped by everyday life, mobility, commercial activities, and social interactions, gradually developing into a space of everyday practices; 2) The Entertainment Era (1972 - 1997), during which the area was shaped by urban development policies, urban planning, and investments from both the public and private sectors, transforming it into a major economic, service-business, and tourism hub of Hat Yai; and 3) The walking Street Era (1998 - 2025), during which the area was redefined through cultural tourism, creative activities, multi-stakeholder participation, and communication via social media. The findings demonstrate that urban space is not merely a physical structure but a social product resulting from interactions among government agencies, businesses, local communities, and tourists. Through these interactions, various actors continuously negotiate meanings, reshape patterns of spatial use, and construct new identities based on cultural capital within the context of a border city.

Keywords: Dynamics, Utilization and Construction of Space, Senahanusorn Road, Tourism

บทนำ

การพัฒนาเมืองภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการขยายตัวของเศรษฐกิจการท่องเที่ยว ส่งผลให้พื้นที่เมืองในหลายประเทศเกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทจากพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยและการประกอบกิจกรรมพื้นฐาน ไปสู่การเป็นพื้นที่เศรษฐกิจการท่องเที่ยวและพื้นที่บริโภคที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคและนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ (Richards, G., 2011); (Ashworth, G. J. & Page, S. J., 2011) การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการปรับเปลี่ยนเชิงกายภาพของพื้นที่ หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่ พื้นที่ถูกผลิตและประกอบสร้างขึ้นผ่านความสัมพันธ์ระหว่างทุน อำนาจ นโยบายรัฐ และการปฏิบัติทางสังคม (Harvey, D., 2001); (Lefebvre, H., 1991) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่เมืองมิได้เป็นสิ่งที่เป็กลาง หากแต่เป็นผลลัพธ์ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ในบริบทของประเทศไทย การฟื้นตัวของภาคการท่องเที่ยวภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด - 19 ส่งผลให้ประเทศไทยกลับมาเป็นจุดหมายปลายทางสำคัญของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2565) แนวโน้มดังกล่าวส่งผลให้กิจกรรมการท่องเที่ยวในเมืองท่องเที่ยวสำคัญหลายแห่งกลับมาฟื้นตัวและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง รวมถึงอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางสำคัญของนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคอาเซียน การขยายตัวของกิจกรรมการท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการพัฒนาและการปรับเปลี่ยนพื้นที่เมือง โดยเฉพาะย่านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่อธิบายว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่เมือง การลงทุน และการปรับบทบาทของพื้นที่ให้รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว (Hall, C. M. & Page, S. J., 2014) ในบริบทดังกล่าว ย่านถนนเสนหานุสรณ์ จึงเป็นพื้นที่ที่สะท้อนพลวัตของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอย่างเด่นชัด โดยมีพัฒนาการจากการเป็นย่านการค้าและแหล่งบันเทิงในอดีตสู่การเป็นย่านท่องเที่ยวร่วมสมัยที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตาม พื้นที่ดังกล่าวมิได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะพื้นที่ทางกายภาพ หากแต่เป็นพื้นที่เชิงสังคมที่ถูกประกอบสร้างและสร้างความหมายขึ้นอย่างต่อเนื่องผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการประกอบสร้างพื้นที่ของ (Lefebvre, H., 1991) และแนวคิดเรื่องการสร้างความหมายของพื้นที่ท่องเที่ยวผ่านประสบการณ์และการปฏิบัติทางสังคม (Urry, J. & Larsen, J., 2011)

ภายใต้แนวโน้มการพัฒนาเมืองเพื่อการท่องเที่ยว ถนนเสนหานุสรณ์ได้กลายเป็นพื้นที่ที่มี “พลวัตสูง” (Highly Dynamic Space) กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านรูปแบบการใช้พื้นที่ การจัดกิจกรรม และการสื่อสารอัตลักษณ์ของพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะภายใต้นโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเอื้อให้เกิดการตีความ และการใช้งานพื้นที่ในรูปแบบใหม่ อย่างไรก็ตาม กระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดแรงตึงเครียดในการใช้พื้นที่ ระหว่างการพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกับการดำรงวิถีชีวิตของผู้ใช้พื้นที่เดิม ผู้ประกอบการรายย่อยและผู้อยู่อาศัยบางส่วนต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว การจัดระเบียบพื้นที่ และรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้เกิดการตอรองสิทธิในการใช้พื้นที่และการสร้างความหมายของพื้นที่ระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง แม้ผลการศึกษจะไม่พบการเบียดขับผู้ใช้พื้นที่ดั้งเดิมอย่างชัดเจน แต่พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวได้เปลี่ยนแปลงบทบาท และเงื่อนไขในการเข้าถึง และใช้ประโยชน์พื้นที่ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแต่ละกลุ่มอย่างต่อเนื่องการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงจำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดที่สามารถอธิบาย “ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ สังคม และอำนาจ” ได้อย่างลึกซึ้ง แนวคิดการผลิตพื้นที่ (The Production of Space) ของ Lefebvre, H. จึงถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์โดยมองว่าพื้นที่มิได้ดำรงอยู่อย่างเป็นกลาง หากแต่เป็นผลลัพธ์ของกระบวนการทางสังคม ที่ประกอบด้วย 3 มิติสำคัญ ได้แก่ 1) พื้นที่ที่ถูกรับรู้และใช้สอย (Spatial Practice) 2) พื้นที่ที่ถูกวางแผนและกำหนดโดยผู้มีอำนาจ (Representations of Space) และ 3) พื้นที่ที่ถูกสร้างความหมาย และประสบการณ์โดยผู้ใช้งาน (Representational Space) ดังนั้น งานวิจัยนี้ จึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสนหานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว โดยทำความเข้าใจว่า พื้นที่ดังกล่าว ถูกผลิตขึ้นใหม่อย่างไรในบริบทของการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว รวมถึงการปะทะตอรองของความหมายและอำนาจ ระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่การอธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในมิติที่ลึกซึ้งและรอบด้านมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษาพลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา (Qualitative Case Study Research) เพื่อวิเคราะห์พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดการผลิตพื้นที่ (Production of Space) ของ Lefebvre, H. ซึ่งอธิบายการผลิตพื้นที่ผ่าน 3 มิติ ได้แก่ 1) พื้นที่เชิงปฏิบัติการ (Spatial Practice / Perceived Space) 2) พื้นที่เชิงนิทัศน์ (Representations of Space / Conceived Space) และ 3) พื้นที่แห่งการดำรงชีวิต (Representational Spaces / Lived Space) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการใช้พื้นที่ การพัฒนาเมือง การท่องเที่ยว และบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละช่วงพัฒนาการของพื้นที่

พื้นที่ศึกษา คือ ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นย่านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวสำคัญของเมืองหาดใหญ่ มีรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่หลากหลาย และมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากหลายภาคส่วน จึงเหมาะสมสำหรับการศึกษาพลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ภายใต้บริบทของพัฒนาการเชิงพื้นที่และการท่องเที่ยวของย่านถนนเสน่หานุสรณ์

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants: KI) คัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ หรือมีบทบาทโดยตรงต่อการใช้ การพัฒนา และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ และใช้การเลือกแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เพื่อขยายเครือข่ายผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์จนข้อมูลเกิดภาวะอิ่มตัว (Data Saturation) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับพื้นที่ไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 30 คน ประกอบด้วย ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ (G1 - G2) ผู้ประกอบการ (B1 - B6) ผู้ค้าหรือผู้ประกอบการรายย่อย (S1 - S8) ผู้อยู่อาศัยหรือผู้นำชุมชน (R1 - R6) และนักท่องเที่ยวหรือผู้ใช้พื้นที่ (T1 - T8) โดยในการนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยใช้รหัสผู้ให้ข้อมูล สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติเป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการขณะท่องเที่ยว โดยผู้วิจัยใช้ภาษาจีนแมนดารินในการสื่อสาร

ข้อมูลเก็บรวบรวม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง การสังเกตภาคสนาม และการวิเคราะห์เอกสาร แนวคำถามสัมภาษณ์ได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาเมือง และการวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 3 ท่าน และปรับปรุงก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูล ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตภาคสนาม และการวิเคราะห์เอกสารถูกจัดระบบและตรวจสอบความครบถ้วน โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์ถอดความแบบคำต่อคำ (Verbatim Transcription) จากนั้นจัดหมวดหมู่ เข้ารหัสข้อมูล (Coding) และนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงตีความ (Interpretive Analysis) ภายใต้กรอบแนวคิดการผลิตพื้นที่ (Production of Space) ของ Lefebvre, H. เพื่ออธิบายพลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Data Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตภาคสนาม และการวิเคราะห์เอกสาร ร่วมกับการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล (Member Checking)

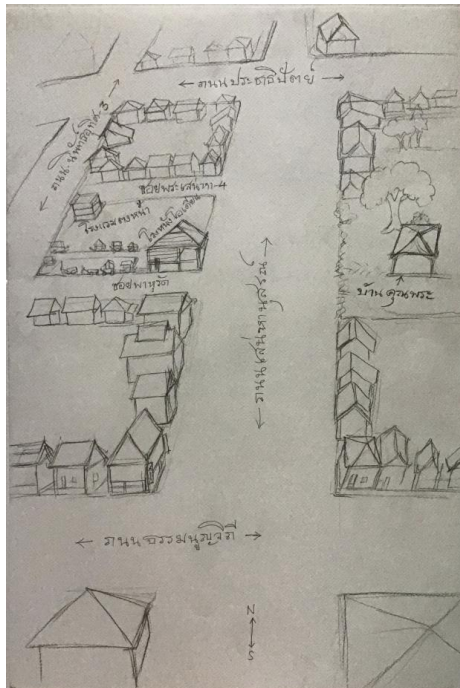

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามบริบททางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการท่องเที่ยว ในแต่ละช่วงเวลา โดยพื้นที่ที่มีการปรับเปลี่ยนบทบาทและลักษณะการใช้ประโยชน์ จากพื้นที่การค้าของชุมชน ศูนย์กลางธุรกิจบริการและความบันเทิง ก่อนพัฒนาเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในปัจจุบัน ผลการศึกษาสามารถจำแนกพัฒนาการของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ออกเป็น 3 ช่วงสำคัญ ได้แก่ 1) ยุคสร้างเมือง (ก่อน พ.ศ. 2515) ซึ่งเป็นช่วงของการก่อรูปพื้นที่จากการตั้งถิ่นฐาน การคมนาคม และการค้าขาย 2) ยุคบันเทิง (พ.ศ. 2515 - 2540) ซึ่งเป็นช่วงที่พื้นที่พัฒนาเป็นศูนย์กลางธุรกิจบริการและความบันเทิงของเมืองชายแดน และ 3) ยุคถนนคนเดิน (พ.ศ. 2541 - 2568) ซึ่งเป็นช่วงของการปรับเปลี่ยนสู่พื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยมีรายละเอียดของผลการศึกษาในแต่ละช่วง ดังต่อไปนี้

1. ยุคสร้างเมือง (ก่อน พ.ศ. 2515): การก่อรูปพื้นที่ผ่านการตั้งถิ่นฐาน การคมนาคม และเศรษฐกิจการค้าของเมืองชายแดน

ผลการศึกษาพบว่า ก่อน พ.ศ. 2515 ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ มีลักษณะเป็นพื้นที่การค้า และที่อยู่อาศัยที่ก่อรูปขึ้นจากการขยายตัวของเมืองหาดใหญ่ภายใต้อิทธิพลของการพัฒนาระบบคมนาคมทางรถไฟ การเติบโตของการค้าระหว่างพื้นที่และการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวไทยเชื้อสายจีน พื้นที่ในระยะนี้ยังมิได้ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยตรง หากแต่เป็นพื้นที่ที่ตอบสนองต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การค้าขาย การขนส่งสินค้า และการอยู่อาศัย ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเมืองหาดใหญ่ในเวลาต่อมา

ภาพที่ 1 ภาพวาดจำลองของถนนเสน่หานุสรณ์ ช่วงก่อน พ.ศ. 2515

ที่มา ภาพวาดจำลองของผู้วิจัย

ผู้พักอาศัยดั้งเดิม นายนิติ จิระนคร ให้ข้อมูลว่า “เมื่อก่อนถนนเสน่หานุสรณ์ยังเป็นถนนลูกรัง มีร้านขายของชำ ร้านรับซื้อยางพารา และบ้านเรือนไม่มาก คนส่วนใหญ่เป็นคนจีนที่เข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐาน ทุกคนรู้จักกัน ใช้ชีวิตและทำมาหากินอยู่ในพื้นที่เดียวกัน” (นิติ จิระนคร, 2568) คำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การใช้พื้นที่ในระยะเริ่มต้นมีลักษณะเป็นพื้นที่เศรษฐกิจชุมชน โดยกิจกรรมการค้า การอยู่อาศัย และความสัมพันธ์ทางสังคมดำเนินควบคู่กัน พื้นที่ดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นพื้นที่ที่ก่อรูปจากกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้คนและการประกอบอาชีพในชุมชนมากกว่าการกำหนดจากนโยบายหรือการวางผังเมือง ต่อมาผู้ประกอบการรุ่นแรก นายยุกยี่ แซ่ลิ้ม กล่าวว่า “สมัยนั้นลูกค้าส่วนใหญ่เป็นพ่อค้ายางพารา คนเดินทางด้วยรถไฟ และคนในพื้นที่ โรงแรมยังมีไม่กี่แห่ง ร้านค้าส่วนใหญ่ขายของจำเป็นสำหรับคนในเมือง” (ยุกยี่ แซ่ลิ้ม, 2568) ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เศรษฐกิจของย่านเสน่หานุสรณ์ในช่วงเวลาดังกล่าวขับเคลื่อนด้วยการค้าท้องถิ่นและการคมนาคมเป็นสำคัญ โดยระบบรถไฟมีบทบาทเชื่อมโยงการเคลื่อนย้ายผู้คนและสินค้า ทำให้เกิดการกระจุกตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจบริเวณย่านการค้า สอดคล้องกับข้อมูลจากผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ นายแสงชัย พูนสุข ระบุว่า “การพัฒนาเส้นทางรถไฟและการขยายตัวของเมืองขนาดใหญ่ ทำให้ผู้คนเข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐานมากขึ้น ถนนเสน่หานุสรณ์จึงค่อย ๆ กลายเป็นย่านการค้าที่สำคัญของเมือง” (แสงชัย พูนสุข, 2568)

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การศึกษาเอกสาร และการสังเกตภาคสนาม สามารถสังเคราะห์ข้อค้นพบเกี่ยวกับการก่อรูปของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วงก่อน พ.ศ. 2515 ได้ 4 ประเด็นสำคัญ คือ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีน การพัฒนาระบบคมนาคมทางรถไฟ การใช้ประโยชน์พื้นที่แบบผสมผสาน และการเติบโตของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลยุคสร้างเมือง (ก่อน พ.ศ. 2515)

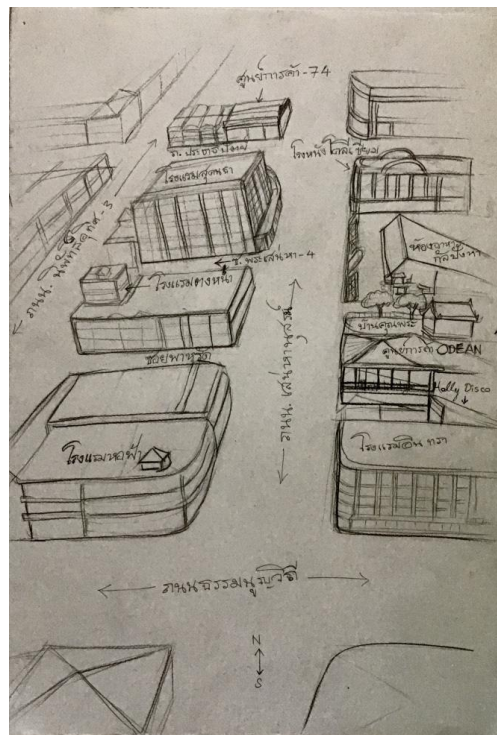
หลักฐานจากข้อมูล	รหัส (Code)	ประเด็นย่อย (Category)	ประเด็นหลัก (Theme)
ชุมชนชาวจีนตั้งถิ่นฐานและค้าขาย	การตั้งถิ่นฐาน	การก่อรูปชุมชน การค้า	การก่อรูปพื้นที่เมือง
ระบบรถไฟเชื่อมโยงการเดินทางและการค้า	โครงสร้างคมนาคม	การเชื่อมโยงเศรษฐกิจ	การขยายตัวของเมือง
อาคารพาณิชย์ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและร้านค้า	การใช้พื้นที่แบบผสมผสาน	วิถีชีวิตและเศรษฐกิจ	การผลิตพื้นที่ผ่านชีวิตประจำวัน
การค้าท้องถิ่นและการค้าขายแดนเติบโต	กิจกรรมเศรษฐกิจ	เศรษฐกิจเมืองชายแดน	ฐานรากของการพัฒนา

จากตารางที่ 1 พบว่า การก่อรูปของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วงก่อน พ.ศ. 2515 มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ประกอบด้วย การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีน การพัฒนาระบบคมนาคมทางรถไฟ การใช้ประโยชน์อาคารแบบผสมผสาน และการเติบโตของการค้าท้องถิ่นและการค้าชายแดน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีนมีส่วนทำให้เกิดการรวมตัวของชุมชนการค้า ขณะที่ระบบรถไฟเป็นโครงสร้างคมนาคมหลักที่เชื่อมโยงการเดินทางของผู้คนและการขนส่งสินค้า นอกจากนี้ อาคารพาณิชย์ในระยะเริ่มต้นส่วนใหญ่มีการใช้ประโยชน์แบบผสมผสาน โดยชั้นล่างใช้ประกอบธุรกิจการค้า ส่วนชั้นบนใช้เป็นที่อยู่อาศัย ควบคู่กับการขยายตัวของการค้าท้องถิ่นและการค้าชายแดนที่มีความต่อเนื่อง ส่งผลให้ย่านถนนเสน่หานุสรณ์พัฒนาเป็นย่านการค้า

ที่มีบทบาทสำคัญของเมืองหาดใหญ่ในช่วงเวลาดังกล่าว ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าการใช้พื้นที่ในช่วงก่อน พ.ศ. 2515 มีลักษณะเป็นพื้นที่ที่ก่อรูปจากกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้คน ทั้งการตั้งถิ่นฐาน การค้าขาย และการคมนาคม ซึ่งสอดคล้องกับมิติการปฏิบัติการเชิงพื้นที่ (Spatial Practice) ที่พื้นที่ถูกผลิตขึ้นจากวิถีชีวิตและการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของผู้คน

2. ยุคบันเทิง (พ.ศ. 2515 - 2540): การประกอบสร้างพื้นที่ภายใต้การขยายตัวของเศรษฐกิจบริการและการท่องเที่ยวชายแดน

ผลการศึกษาพบว่า ในช่วง พ.ศ. 2515 - 2540 ย่านถนนเสน่หานุสรณ์มีการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่การค้าท้องถิ่นไปสู่พื้นที่ที่รองรับธุรกิจบริการ ความบันเทิง และการท่องเที่ยวของเมืองหาดใหญ่ การขยายตัวของการค้าชายแดนไทย - มาเลเซีย การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของเมือง และการลงทุนของภาคเอกชน ส่งผลให้มีการเพิ่มขึ้นของโรงแรม ร้านอาหาร สถานบันเทิง และกิจการบริการประเภทต่าง ๆ ทำให้อ่านถนนเสน่หานุสรณ์กลายเป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว

ภาพที่ 2 ภาพวาดจำลองของถนนเส้นหามุสธัญ ช่วง พ.ศ. 2515 - 2540

ผู้ประกอบการโรงแรม นายวันชัย สีสะศิธร ให้ข้อมูลว่า “ช่วงนั้นโรงแรมเปิดใหม่หลายแห่ง นักท่องเที่ยวมาเลเซียและสิงคโปร์เข้ามาพักจำนวนมาก กลางคืนมีทั้งร้านอาหาร ผับ บาร์ และคาราโอเกะ ทำให้ถนนเสน่หานุสรณ์ คึกคักตลอดทั้งวัน” (วันชัย สีสะศิธร, 2568) ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวมีการขยายตัวของธุรกิจโรงแรมและกิจการบริการควบคู่กับการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ ส่งผลให้การใช้ประโยชน์พื้นที่ที่มีความหนาแน่นมากขึ้นทั้งในช่วงเวลากลางวันและกลางคืน ใน

ทำนองเดียวกัน ผู้ประกอบการร้านอาหาร นายวิรัตน์ แซ่ห่อง กล่าวว่า “ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวและนักธุรกิจ ร้านอาหารเปิดถึงดึก เพราะมีคนใช้พื้นที่ตลอดเวลา รายได้ของร้านเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง” (วิรัตน์ แซ่ห่อง, 2568) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวและนักธุรกิจมีความสัมพันธ์กับการขยายตัวของธุรกิจร้านอาหารและกิจการบริการในพื้นที่ รวมทั้งทำให้ระยะเวลาการใช้ประโยชน์พื้นที่ยาวนานขึ้นเมื่อเทียบกับช่วงก่อนหน้า ขณะเดียวกัน ผู้พักอาศัยในพื้นที่ นายสุรพล กำพลานนท์วัฒน์ ให้ข้อมูลว่า “จากเดิมที่เป็นย่านค้าขายก็เริ่มมีโรงแรมและสถานบันเทิงเพิ่มขึ้น คนจากหลายพื้นที่เข้ามาทำงานและเข้ามาเที่ยว ทำให้บรรยากาศของชุมชนเปลี่ยนไป” (สุรพล กำพลานนท์วัฒน์, 2568) คำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การเพิ่มขึ้นของโรงแรม สถานบันเทิง และผู้ใช้พื้นที่จากภายนอก ส่งผลให้ลักษณะการใช้พื้นที่และบรรยากาศของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ด้านผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ นายแสงชัย พูนสุข ให้ข้อมูลว่า “เทศบาลได้พัฒนาถนน ระบบไฟฟ้า และสาธารณูปโภคเพื่อรองรับการขยายตัวของเมือง รวมทั้งสนับสนุนการลงทุนของภาคเอกชน ทำให้ย่านถนนเสน่หานุสรณ์กลายเป็นศูนย์กลางธุรกิจของหาดใหญ่” (แสงชัย พูนสุข, 2568) ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในช่วงเวลาดังกล่าว มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของเมืองควบคู่กับการลงทุนของภาคเอกชน เพื่อรองรับการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและธุรกิจบริการในพื้นที่

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์เอกสารและการสังเกตภาคสนาม พบว่า ในช่วง พ.ศ. 2515 - 2540 มีการเพิ่มขึ้นของโรงแรม อาคารพาณิชย์ ร้านอาหาร สถานบันเทิง และกิจการบริการอย่างต่อเนื่อง พื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์จึงมีบทบาทรองรับประชาชนในพื้นที่ นักธุรกิจ และนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย ผลการสังเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปได้ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลยุคบันเทิง (พ.ศ. 2515 - 2540)

หลักฐานจากข้อมูล	รหัส (Code)	ประเด็นย่อย (Category)	ประเด็นหลัก (Theme)
โรงแรม ร้านอาหาร และสถานบันเทิงเพิ่มขึ้น	การลงทุนธุรกิจบริการ	การขยายตัวของเศรษฐกิจบริการ	การผลิตพื้นที่เศรษฐกิจ
นักท่องเที่ยวมาเลเซีย และสิงคโปร์เพิ่มขึ้น	การเติบโตของอุปสงค์ การท่องเที่ยว	การท่องเที่ยวชายแดน	การพัฒนาการท่องเที่ยว
รัฐพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	นโยบายพัฒนาเมือง	การจัดการพื้นที่	การกำหนดพื้นที่เศรษฐกิจ
ชุมชนมีวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลง	การเปลี่ยนแปลงทางสังคม	การเปลี่ยนบทบาทของพื้นที่	พลวัตการใช้พื้นที่

จากตารางที่ 2 พบว่า การเปลี่ยนแปลงของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วง พ.ศ. 2515 - 2540 มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การเพิ่มขึ้นของการลงทุนในธุรกิจบริการ 2) การเติบโตของนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้าน 3) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของภาครัฐ และ 4) การเปลี่ยนแปลงของลักษณะการใช้พื้นที่และวิถีชีวิตของชุมชน ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการใช้ประโยชน์พื้นที่ในย่านถนนเสน่หานุสรณ์ตลอดช่วงเวลาดังกล่าว ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วง พ.ศ. 2515 - 2540 ได้รับการพัฒนาและจัดระเบียบพื้นที่ผ่านการลงทุน การขยายตัวของธุรกิจบริการ และนโยบายการพัฒนาเมือง เพื่อรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ซึ่งสะท้อนมิติการแทนความหมายของพื้นที่ (Representations of Space) ที่พื้นที่ถูกกำหนดและวางแผนโดยภาครัฐและภาคเอกชน

3. ยุคถนนคนเดิน (พ.ศ. 2541 - 2568): การประกอบสร้างพื้นที่ผ่านการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผลการศึกษาพบว่า ในช่วง พ.ศ. 2541 - 2568 ย่านถนนเสน่ห์นาสุธรรมมีการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ธุรกิจบริการและความบันเทิงไปสู่พื้นที่ที่รองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น ภายหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 และการเปลี่ยนแปลงของบริบทด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชายแดน ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมพัฒนาพื้นที่ เช่น การจัดถนนคนเดิน การปรับปรุงภูมิทัศน์ การพัฒนาสาธารณูปโภค และการจัดกิจกรรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ส่งผลให้รูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่เปลี่ยนแปลงไปจากช่วงก่อนหน้า

ภาพที่ 3 ภาพถนนช่วง พ.ศ. 2541 - 2568

ผู้ประกอบการร้านอาหาร ชาติ แซ่ไคว้ ให้ข้อมูลว่า “หลังจากมีการจัดถนนคนเดิน บรรยากาศเปลี่ยนไปมาก จากเดิมที่คนมาเพื่อกินหรือพักโรงแรม กลายเป็นคนมาเดินเที่ยว ถ่ายรูป และร่วมกิจกรรม ทำให้ร้านค้าปรับตัว ขายสินค้าและอาหารที่ตอบโจทย์นักท่องเที่ยวมากขึ้น” (สุชาติ แซ่ไคว้, 2568) ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า หลังการจัดกิจกรรมถนนคนเดิน ผู้ประกอบการมีการปรับรูปแบบสินค้าและบริการให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และกิจกรรมภายในพื้นที่มีความหลากหลายมากขึ้น ในทำนองเดียวกัน ผู้ค้าภายในพื้นที่ พรพิมล หวังสถิตสถาพร กล่าวว่า “เดิมขายให้คนในพื้นที่เป็นหลัก แต่ตอนนี้ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ จึงต้องปรับรูปแบบร้านและเมนูให้เหมาะกับนักท่องเที่ยว” (พรพิมล หวังสถิตสถาพร, 2568) คำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า กลุ่มลูกค้าของผู้ประกอบการเปลี่ยนจากประชาชนในพื้นที่ไปสู่นักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ส่งผลให้มีการปรับรูปแบบการจำหน่ายสินค้าและบริการให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาดท่องเที่ยว ด้านผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ นางนิดา รัตนวิบูลย์ ให้ข้อมูลว่า “เทศบาลร่วมกับภาคเอกชนและชุมชนจัดกิจกรรมถนนคนเดิน ปรับปรุงภูมิทัศน์ ติดตั้งไฟส่องสว่าง กล้องวงจรปิดและสร้างจุดถ่ายภาพ เพื่อยกระดับภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของย่าน” (นิดา รัตนวิบูลย์, 2568) ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในช่วงเวลาดังกล่าว มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ควบคู่กับการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อรองรับการใช้ประโยชน์พื้นที่ของประชาชนและนักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ ผลการสังเกตภาคสนามและการวิเคราะห์เอกสาร พบว่า ภายในย่านถนนเสน่หานุสรณ์มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม การแสดงดนตรี การจำหน่ายอาหารพื้นถิ่น และการจัดพื้นที่สำหรับการพักผ่อนและถ่ายภาพอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้พื้นที่มีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งด้านการท่องเที่ยว การค้าขาย และการจัดกิจกรรมของชุมชน ผลการสังเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลยุคถนนคนเดิน (พ.ศ. 2541 - 2568)

หลักฐานจากข้อมูล	รหัส (Code)	ประเด็นย่อย (Category)	ประเด็นหลัก (Theme)
ร้านค้าปรับเปลี่ยนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว	การปรับตัวของธุรกิจ	การพัฒนาสินค้าและบริการ	การสร้างคุณค่าพื้นที่
นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นและใช้พื้นที่เพื่อพักผ่อน	ประสบการณ์นักท่องเที่ยว	พื้นที่แห่งประสบการณ์	การสร้างความหมายของพื้นที่
รัฐพัฒนาภูมิทัศน์และจัดกิจกรรม	การจัดการพื้นที่	การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	การผลิตพื้นที่ผ่านนโยบาย
การจัดกิจกรรมวัฒนธรรมและถนนคนเดิน	การใช้ทุนวัฒนธรรม	เศรษฐกิจสร้างสรรค์	การผลิตพื้นที่เชิงสัญลักษณ์

จากตารางที่ 3 พบว่า การเปลี่ยนแปลงของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วง พ.ศ. 2541 - 2568 มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การปรับตัวของผู้ประกอบการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว 2) การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวและกิจกรรมการใช้พื้นที่เพื่อการพักผ่อน 3) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการจัดการพื้นที่ของภาครัฐ และ 4) การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและกิจกรรมถนนคนเดินอย่างต่อเนื่อง ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่และกิจกรรมภายในย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วงเวลาดังกล่าว ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วง พ.ศ. 2541 - 2568 ได้รับการประกอบสร้างความหมายใหม่ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว วัฒนธรรม อัตลักษณ์ท้องถิ่น และประสบการณ์ของผู้คน จนกลายเป็นพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ของเมือง ซึ่งสะท้อนมิติพื้นที่แห่งการรับรู้และการให้ความหมาย (Representational Spaces) ที่ผู้คนร่วมกันสร้างคุณค่าและความหมายให้กับพื้นที่ผ่านการใช้ประโยชน์และประสบการณ์ทางสังคม

อภิปรายผล

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์มิได้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นเส้นตรง หากแต่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การพัฒนาเมือง และการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา ส่งผลให้บทบาท หน้าที่ และรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่เปลี่ยนผ่านจากพื้นที่การค้าของชุมชน ศูนย์กลางธุรกิจบริการและความบันเทิง และพัฒนาเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่เป็นผลผลิตของกระบวนการทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามบริบทของเมืองและความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมากกว่าจะเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะคงที่ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดการผลิตพื้นที่

(Production of Space) ของ Lefebvre, H. ที่อธิบายว่า พื้นที่ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน (Spatial Practice) การกำหนดและวางแผนพื้นที่ (Representations of Space) และพื้นที่แห่งการรับรู้และการให้ความหมายของผู้ใช้พื้นที่ (Representational Spaces) ซึ่งทั้งสามมิติดำรงอยู่ร่วมกันและมีความเด่นแตกต่างกันไปตามบริบทในแต่ละช่วงเวลา (Lefebvre, H., 1991) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Soja, E. W. ในหนังสือเรื่อง Thirdspace ที่มองว่า พื้นที่เป็นผลของการบูรณาการระหว่างมิติทางกายภาพ มิติการวางแผน และมิติประสบการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านการใช้ชีวิตจริงของผู้คน (Soja, E. W., 1996) ตลอดจนสอดคล้องกับข้อเสนอของ Harvey, D. ในหนังสือเรื่อง Spaces of Capital: Towards a Critical Geography ที่อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เมืองมีความสัมพันธ์กับกระบวนการสะสมทุน การลงทุน และความสัมพันธเชิงอำนาจ ซึ่งส่งผลต่อบทบาทและการใช้ประโยชน์พื้นที่ในแต่ละยุค (Harvey, D., 2001) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษารั้วนี้ชี้ให้เห็นว่า ในบริบทของเมืองชายแดน พลวัตของพื้นที่มิได้ถูกกำหนดโดยการพัฒนาเมืองและระบบเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังได้รับอิทธิพลจากการท่องเที่ยวข้ามพรมแดน ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการเคลื่อนย้ายของผู้คน ทุน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ทำให้การประกอบสร้างพื้นที่มีลักษณะเฉพาะที่ซับซ้อนกว่าพื้นที่เมืองทั่วไป แม้ว่าการศึกษานี้จะจำแนกพัฒนาการของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ออกเป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคร่างสร้างเมือง ยุคบันเทิง และยุคถนนคนเดิน เพื่อความชัดเจนในการวิเคราะห์ แต่ผลการศึกษาพบว่า มิติของการผลิตพื้นที่ทั้งสามมิได้เกิดขึ้นอย่างแยกขาดจากกัน หากยังคงดำรงอยู่และทับซ้อนกันในทุกช่วงเวลา เพียงแต่ในแต่ละยุคจะมีมิติหนึ่งที่มีบทบาทโดดเด่นกว่ามิติอื่นตามบริบทของการพัฒนาเมืองและการท่องเที่ยว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ยุคร่างสร้างเมือง (ก่อน พ.ศ. 2515)

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วงก่อน พ.ศ. 2515 ก่อรูปขึ้นจากการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีน การพัฒนาระบบคมนาคมทางรถไฟ และการขยายตัวของกิจกรรมการค้าท้องถิ่นและการค้าชายแดน สะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่ในระยะเริ่มต้นมิได้เกิดจากการวางแผนของรัฐ หากแต่เกิดจากการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของผู้คน การอยู่อาศัย และการประกอบอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการผลิตพื้นที่ของ Lefebvre, H. ในมิติ Spatial Practice ที่อธิบายว่าพื้นที่ถูกผลิตขึ้นผ่านกิจกรรมและวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละวัน (Lefebvre, H., 1991) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Harvey, D. ในหนังสือเรื่อง Spaces of Capital : Towards a Critical Geography เสนอว่า การพัฒนาเมืองเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสะสมทุน โดยการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมที่สร้างขึ้นมีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (Harvey, D., 2001) ในกรณีของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ การพัฒนาเส้นทางรถไฟ ถนน และอาคารพาณิชย์ในระยะแรกได้เอื้อต่อการรวมตัวของกิจกรรมการค้าและการตั้งถิ่นฐาน จนพื้นที่ค่อย ๆ พัฒนาเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของเมืองหาดใหญ่ ข้อค้นพบนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Relph, E., Tuan, Y. F. ในหนังสือเรื่อง Place and placelessness และ Space of Place: The perspective of experience ซึ่งอธิบายว่า ความหมายของสถานที่มิได้เกิดจากลักษณะทางกายภาพเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากประสบการณ์ ความผูกพัน การรับรู้ และปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่มาต่อพื้นที่ผ่านการใช้ชีวิตในชีวิตประจำวัน กระบวนการดังกล่าวทำให้พื้นที่ที่ได้รับการสร้างความหมายจนกลายเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าทางสังคม

วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน (Relph, E., 1976); (Tuan, Y. F., 1977) ผลการศึกษาทั้งสองสอดคล้องกับการศึกษาของ สุธา ศรีไพโรจน์ เรื่อง ประวัติศาสตร์หาดใหญ่และการพัฒนาเมืองภาคใต้ ที่อธิบายว่าการเติบโตของเมืองหาดใหญ่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาระบบคมนาคม การขยาย ตัวทางเศรษฐกิจ และการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการก่อรูปของเมืองในระยะเริ่มต้น (สุธา ศรีไพโรจน์, 2542) ขณะเดียวกัน ยังสอดคล้องกับข้อเสนอของ กาญจนา แก้วเทพ ในหนังสือศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา ที่เห็นว่า อัตลักษณ์และความหมายของพื้นที่เป็นผลจากระบบการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ผู้คนร่วมกันสร้างขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์และการใช้พื้นที่อย่างต่อเนื่อง (กาญจนา แก้วเทพ, 2544) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า เมืองหาดใหญ่ไม่ได้เติบโตขึ้นจากโครงสร้างทางกายภาพอย่างระบบคมนาคมรถไฟเท่านั้น แต่ตัวตนของหาดใหญ่ในฐานะ ศูนย์กลางเศรษฐกิจและการค้าชายแดน ยังถูกหล่อหลอมและให้ความหมายผ่านวิถีชีวิต กิจกรรมทางวัฒนธรรม และการปฏิสัมพันธ์ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่มาอย่างยาวนาน โดยสรุป ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วงก่อน พ.ศ. 2515 มีลักษณะเป็นพื้นที่ที่ก่อรูปจากวิถีชีวิต การประกอบอาชีพและความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนเป็นสำคัญ โดยโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมและกิจกรรมทางเศรษฐกิจทำหน้าที่เป็นปัจจัยสนับสนุนการเติบโตของพื้นที่ ก่อนที่จะพัฒนาไปสู่รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่มีความซับซ้อนมากขึ้นในช่วงเวลาต่อมา

2. ยุคบันเทิง (พ.ศ. 2515 - 2540)

ผลการวิจัยพบว่า ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เปลี่ยนบทบาทจากย่านการค้าชุมชนไปสู่ศูนย์กลางธุรกิจบริการ ความบันเทิง อันเป็นผลจากการขยายตัวของเมือง การลงทุนของภาคเอกชน และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะธุรกิจโรงแรม ร้านอาหาร และสถานบันเทิง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนมิติ Representations of Space ของ Lefebvre, H. ซึ่งมองว่าพื้นที่ถูกกำหนดและจัดระเบียบผ่านนโยบาย การวางแผน และการลงทุนของผู้มีอำนาจ ทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจ (Lefebvre, H., 1991) ข้อค้นพบนี้ยังสอดคล้องตามแนวคิดของ Harvey, D. ในหนังสือเรื่อง Spaces of Capital: Towards a Critical Geography เสนอว่า พื้นที่เมืองภายใต้ระบบทุนนิยมเป็นผลของกระบวนการสะสมทุน การลงทุน และการผลิตพื้นที่เพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยรัฐและภาคทุนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาเมือง (Harvey, D., 2001) ซึ่งสอดคล้องกับการขยายตัวของธุรกิจโรงแรม ร้านอาหาร และสถานบันเทิงในย่านถนนเสน่หานุสรณ์ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการเติบโตของเศรษฐกิจเมืองและการท่องเที่ยวชายแดน ในทำนองเดียวกัน ข้อค้นพบยังอธิบายได้ด้วยแนวคิดในหนังสือ The Rise of the Network Society ของ Castells, M. เสนอว่า เมืองร่วมสมัยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายทางเศรษฐกิจ ซึ่งเชื่อมโยงการไหลเวียนของทุน ข้อมูล เทคโนโลยี และการเคลื่อนย้ายของผู้คนในระดับภูมิภาคและระดับโลก (Castells, M., 1996) แนวคิดดังกล่าวช่วยอธิบายการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในเมืองหาดใหญ่ ซึ่งได้รับแรงหนุนจากการเป็นเมืองชายแดนที่เชื่อมโยงกับประเทศมาเลเซีย ส่งผลให้ย่านถนนเสน่หานุสรณ์พัฒนาเป็นศูนย์กลางธุรกิจบริการที่รองรับทั้งประชาชนในพื้นที่ นักธุรกิจ และนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้าน ข้อค้นพบดังกล่าวยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Yahaya, I. เรื่อง Cross-border Tourism and Urban Development in Southern Thailand ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวข้ามพรมแดนกับการพัฒนาเมืองในภาคใต้ของประเทศไทย โดยชี้ให้เห็นว่าการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวระหว่างไทยกับมาเลเซียมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงของเมืองชายแดนและการพัฒนาพื้นที่ ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อน

ให้เห็นว่า การขยายตัวของการท่องเที่ยวข้ามพรมแดน การลงทุน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สามารถส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เมืองชายแดน (Yahaya, I., 2006) ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของเมืองหาดใหญ่ที่มีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวกับประเทศมาเลเซีย ผลการศึกษาครั้งนี้ยืนยันข้อค้นพบดังกล่าว โดยแสดงให้เห็นว่า ในช่วง พ.ศ. 2515 - 2540 การเติบโตของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ได้รับอิทธิพลจากเครือข่ายเศรษฐกิจชายแดนและการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ จนทำให้พื้นที่เปลี่ยนบทบาทจากย่านการค้าของชุมชนไปสู่ศูนย์กลางธุรกิจบริการและความบันเทิงของเมืองหาดใหญ่ โดยสรุป ยุคบันเทิงสะท้อนให้เห็นว่าการประกอบสร้างพื้นที่มิได้เกิดจากการขยายตัวของเมืองเพียงมิติเดียว หากแต่เป็นผลของการบรรจบกันระหว่างการลงทุนของภาครัฐและภาคเอกชน การเติบโตของเครือข่ายเศรษฐกิจชายแดน และการขยายตัวของการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ซึ่งร่วมกันกำหนดบทบาทใหม่ของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ให้เป็นศูนย์กลางธุรกิจบริการและความบันเทิงของเมืองหาดใหญ่ และวางรากฐานสำคัญต่อการพัฒนาไปสู่พื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในช่วงหลัง พ.ศ. 2541

3. ยุคถนนคนเดิน (พ.ศ. 2541 - 2568)

ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 และเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ภาคใต้ ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ได้ปรับบทบาทจากพื้นที่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยธุรกิจบริการและสถานบันเทิง สู่พื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยอาศัยทุนทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ท้องถิ่น อาหารพื้นถิ่น กิจกรรมถนนคนเดิน และเทศกาลต่าง ๆ เป็นกลไกสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์และเพิ่มมูลค่าให้แก่พื้นที่ ควบคู่กับการปรับปรุงภูมิทัศน์ การพัฒนาพื้นที่สาธารณะ และการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อดิจิทัล ส่งผลให้ย่านถนนเสน่หานุสรณ์มีบทบาทเป็นทั้งแหล่งท่องเที่ยว พื้นที่สาธารณะ และศูนย์กลางกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของเมืองหาดใหญ่นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า การพัฒนาพื้นที่ในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดจากความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และผู้ประกอบการ ในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ขณะเดียวกัน ผู้ประกอบ การรายย่อยและผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมได้ปรับรูปแบบการประกอบอาชีพ และการใช้ประโยชน์พื้นที่ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมการท่องเที่ยวและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่มิได้เป็นเพียงการปรับเปลี่ยนเชิงกายภาพหรือเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังเป็นกระบวนการสร้างความหมายใหม่ให้แก่พื้นที่ผ่านการมีส่วนร่วมและประสบการณ์ของผู้ใช้พื้นที่ ข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดการผลิตพื้นที่ (Production of Space) ของ Lefebvre, H. โดยเฉพาะมิติ Representational Spaces ซึ่งอธิบายว่า พื้นที่มิได้มีความหมายเพียงในเชิงกายภาพ แต่เป็นพื้นที่ที่ถูกประกอบสร้างผ่านประสบการณ์ ความทรงจำ คุณค่าทางวัฒนธรรม และการรับรู้ของผู้คนที่ใช้และมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ (Lefebvre, H., 1991) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่สามารถกลายเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนและเมือง มากกว่าการเป็นเพียงสถานที่สำหรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว

ในมิติเดียวกันแนวคิดของ Zukin, S. ในหนังสือเรื่อง The Cultures of Cities เสนอว่า วัฒนธรรม อัตลักษณ์ และมรดกของเมือง สามารถนำมาใช้เป็นทรัพยากรในการพัฒนาเมือง และสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ ผ่านการสร้างภาพลักษณ์ของสถานที่ และการส่งเสริมการบริโภคเชิงวัฒนธรรม (Zukin, S., 1995) ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว โดยพบว่า ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ได้นำอัตลักษณ์ของพื้นที่ มาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวผ่านอาหารพื้นถิ่น วิถีชีวิตชุมชน กิจกรรมถนนคนเดิน และเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งช่วยสร้างภาพลักษณ์ของพื้นที่ให้โดดเด่น

เพิ่มความน่าสนใจในฐานะแหล่งท่องเที่ยว และก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจแก่ผู้ประกอบการและชุมชนท้องถิ่น ข้อค้นพบดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Richards, G. ในหนังสือเรื่อง Creativity and Tourism ซึ่งเสนอว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) มุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของชุมชน มากกว่าการเป็นเพียงผู้บริโภคแหล่งท่องเที่ยว โดยการออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในพื้นที่ (Richards, G., 2011) ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว โดยพบว่า การจัดกิจกรรมถนนคนเดิน การนำเสนออาหารท้องถิ่น การแสดงศิลปวัฒนธรรม และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในย่านถนนเสนหาอนุสรณ์เอื้อต่อการสร้างประสบการณ์ร่วม ส่งเสริมการเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน และทำให้นักท่องเที่ยวรับรู้คุณค่าทางวัฒนธรรมของพื้นที่มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ Evans, G. ได้เสนอแนวคิดในบทความ Hard-branding the Cultural City: From Prado to Prada ว่า วัฒนธรรม กิจกรรมทางศิลปะ และอุตสาหกรรมสร้างสรรค์สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างแบรนด์เมือง (city branding) และเป็นกลไกสำคัญของการฟื้นฟูเมือง (urban regeneration) โดยช่วยสร้างภาพลักษณ์ใหม่ของเมือง ดึงดูดการลงทุน การท่องเที่ยว และกระตุ้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ (Evans, G., 2003) ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาย่านถนนเสนหาอนุสรณ์ที่ใช้กิจกรรมถนนคนเดิน เทศกาล และการปรับปรุงภูมิทัศน์เป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูพื้นที่ และยกระดับศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ขณะเดียวกัน Ashworth, G. J. & Page, S. J. ในบทความ Urban Tourism Research: Recent Progress and Current Paradoxes อธิบายว่า ความสามารถในการแข่งขันของแหล่งท่องเที่ยวเมืองมิได้เกิดจากทรัพยากรทางกายภาพเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากการผสมผสานระหว่างอัตลักษณ์ของพื้นที่ การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าและแตกต่างให้นักท่องเที่ยว (Ashworth, G. J. & Page, S. J., 2011) ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงแสดงให้เห็นว่า ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และผู้ประกอบการในการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยว และการใช้ทุนทางวัฒนธรรม เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ย่านถนนเสนหาอนุสรณ์สามารถปรับตัว และยกระดับสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีความสามารถในการแข่งขันของเมืองขนาดใหญ่ โดยสรุป การเปลี่ยนผ่านของย่านถนนเสนหาอนุสรณ์ ในช่วง พ.ศ. 2541 - 2568 มิได้เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่ หากแต่เป็นกระบวนการประกอบสร้างคุณค่าใหม่ของพื้นที่ผ่านการบูรณาการทุนทางวัฒนธรรม กิจกรรมสร้างสรรค์ และความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่ง จนสามารถเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ สร้างประสบการณ์การท่องเที่ยว และเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของแหล่งท่องเที่ยวเมืองชายแดนได้อย่างยั่งยืน

เมื่อพิจารณาทั้งสามยุคพร้อมกัน จะเห็นว่าพลวัตของย่านถนนเสนหาอนุสรณ์มิได้เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกระบวนการผลิตพื้นที่ที่เปลี่ยนผ่านจาก พื้นที่ที่เกิดจากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน (Spatial Practice) สู่ พื้นที่ที่ถูกกำหนดและวางแผนเพื่อรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจ (Representations of Space) และพัฒนาไปเป็น พื้นที่เชิงสัญลักษณ์ที่สร้างคุณค่าและความหมายผ่านการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม (Representational Spaces) ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเมือง การท่องเที่ยว และการผลิตพื้นที่ในบริบทของเมืองชายแดนได้อย่างชัดเจน

จากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเสนอกรอบแนวคิด Tourism-led Spatial Hybridization in Border Cities เพื่ออธิบายลักษณะเฉพาะของการผลิตพื้นที่ท่องเที่ยวในเมืองชายแดน โดยมองว่าพื้นที่ดังกล่าวเกิดจากการผสมผสานปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวข้ามพรมแดนเข้าด้วยกัน จนก่อให้เกิดพื้นที่ที่มีลักษณะผสมผสาน (Hybrid Space) และมีพลวัตแตกต่างจากรูปแบบการพัฒนาเมืองทั่วไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวร่วมสมัยจำเป็นต้องดำเนินการบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมและการบูรณาการระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ผู้ประกอบการรายย่อย ชุมชนท้องถิ่น และภาคประชาสังคม โดยควรจัดตั้งกลไกการบริหารจัดการพื้นที่ในรูปแบบคณะกรรมการร่วม เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนา การบริหารจัดการพื้นที่ค้าขาย การสร้างกระบวนการต่อรองสิทธิ การใช้พื้นที่ของผู้ใช้พื้นที่ดั้งเดิม และการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม อันจะช่วยลดความขัดแย้งและผลกระทบจากการเปิดซบระหว่างกลุ่มทุนกับชุมชน พร้อมทั้งสร้างสมดุลระหว่างการส่งเสริมเศรษฐกิจการท่องเที่ยวกับการรักษาอัตลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมของพื้นที่ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลหรือแอปพลิเคชันประจำย่านถนนเสน่หานุสรณ์ เพื่อเป็นฐานข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยว ร้านค้า อาหารท้องถิ่น และกิจกรรมทางวัฒนธรรม รวมถึงเปิดโอกาสให้ชุมชนและผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการสร้างและเผยแพร่เนื้อหา เพื่อเพิ่มการรับรู้คุณค่าของพื้นที่และยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยวในยุคดิจิทัล สำหรับการพัฒนาในระยะยาว ควรจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาย่านถนนเสน่หานุสรณ์ที่บูรณาการการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม การจัดการพื้นที่สาธารณะ การกำหนดพื้นที่ค้าขาย การพัฒนาถนนคนเดิน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่อย่างสมดุลทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันนำไปสู่การพัฒนาย่านท่องเที่ยวเมืองชายแดนที่มีความยั่งยืนและสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2544). ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: เอดิสันเพรสโปรดักส์.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2565). รายงานสถานการณ์ท่องเที่ยวปี 2565. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- นิติ จิระนคร. (12 มี.ค. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนุวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)
- นิตยา รัตนวิบูลย์. (28 มี.ค. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนุวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)
- พรพิมล หวังสถิตสถาพร. (21 เม.ย. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนุวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)
- ยุกย์ แซ่ลิ้ม. (13 มี.ค. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนุวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)

- วันชัย ลีละศิธร. (2 เม.ย. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)
- วิรัตน์ แซ่ห่อ่ง. (3 เม.ย. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)
- สุชาติ แซ่ไคว้. (24 เม.ย. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)
- สุธา ศรีโพธิ์จัน. (2542). ประวัติศาสตร์ขนาดใหญ่และการพัฒนาเมืองภาคใต้. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สุพล กำพลานนท์วัฒน์. (29 มี.ค. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)
- แสงชัย พูนสุข. (24 มี.ค. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)
- Ashworth, G. J. & Page, S. J. (2011). Urban tourism research: Recent progress and current paradoxes. *Tourism Management*, 32(1), 1-15.
- Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell.
- Evans, G. (2003). Hard-branding the cultural city: From Prado to Prada. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(2), 417-440.
- Hall, C. M. & Page, S. J. (2014). *The Geography of Tourism and Recreation*. (4th ed.). London: Routledge.
- Harvey, D. (2001). *Spaces of Capital: Towards a Critical Geography*. New York: Routledge.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion.
- Richards, G. (2011). Creativity and tourism. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1225-1253.
- Soja, E. W. (1996). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Oxford: Blackwell.
- Tuan, Y. F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Urry, J. & Larsen, J. (2011). *The Tourist Gaze 3.0*. London: Sage.
- Yahaya, I. (2006). *Cross-border Tourism and Urban Development in Southern Thailand*. Penang: Universiti Sains Malaysia.
- Zukin, S. (1995). *The Cultures of Cities*. Oxford: Blackwell Publishers.